

Köpmangården

Kulturhistorisk värdering av fastigheten

Sunne Leran 3:148, Sunne kommun

Tympanon

Hans Johnsson

2016

Inledning

Undertecknad har av Sunne kommun anlåtats som antikvarisk sakkunnig för identifiering av kulturhistoriska värden för Köpmangården (Sunne Leran 3:148), Ekebyvägen 40, Sunne.

Syftet med rapporten är att redogöra för de kulturhistoriska värden som byggnaden besitter i sig själv samt för dess kulturmiljövärden i förhållande till sin omgivning.

Identifikationen av de kulturhistoriska värdena utgår från byggnaden, dess omgivelser satt i en historisk kontext. Underlaget för analysen utgörs av en platsstudie samt arkivhandlingar som kartor. Ett viktigt premissgivande dokument är det kommunala kulturmiljöprogrammet från 1989.

Undersökning genomfördes under februari månad 2016.

Den karta som återfinns i denna rapport skall ses som en illustration och är ej skalenlig.

Torsby den 6 april 2016

Hans Johnsson

Tympanon

Historik

Nedanstående text är en bearbetning av den text som bebyggelseantikvarie Susanna Björklöf utarbetade för i sin ortsanalys av Sunne tätort som genomfördes 2008.

Fryken och det smala sundet mellan Övre Fryken och Mellan Fryken har varit centralt för framväxten av Sunne, både som transportled och som förbindelselänk. Så småningom kom en kyrka att lokaliseras hit, något som höjde statusen på området. Detta skedde troligen på 1200-talet.

Efterhand kom området att bebyggas med allt fler byggnader och bebyggelsen förtätades. Detta skedde organiskt, utifrån de förutsättningar och de behov som fanns. Gårdar och bybildningar kom att förbindas med vägsträckningar som sträckte sig från gård till gård. Tätorten Sunne på den västra sidan av sundet föregicks av att vissa funktioner som skjutsstation, tingställe och marknadsplats etablerades vid vägskälen och längs lederna mot brostället och kyrkan. Dessa vägar är ännu till delar skönjbara i stadsplanen.

Första belägget för bro över sundet är från 1645, men det är troligt att det funnits en bro mycket tidigare än så. Under 1700 och 1800-talet växer Sunne och tätorten börjar ta form. Bruksetableringarna, avskaffande av skråväsendet samt införandet av näringsfrihet ger en ökad etablering av hantverkare och handel. Under samma period sker en utveckling av statliga och lokala administrationen och ett flertal institutioner inrättades. Ångbåtarna som livligt trafikerade Fryken gav upphov till att faktorier och bryggor anlades längs med sundet. Med tiden kom bebyggelsen i Sunne att förtätas än mer och 1905 bildades Sunne municipalsamhälle.

Bild 1. Köpmangården, fasad mot Ekebyvägen. Bilden är troligen från 1940-talet.

Byggherren Nathan Hedin

Nathan Hedin föddes 1880 i Norra Råda och växte upp på järnbruket Stjärnsfors. Efter skolgång i Karlskoga och i Stockholm samt anställning som kontorsanställd i Stockholm återvände han 1910 för att driva lanthandeln i Rottneros. Detta gjorde han fram till 1925 då han öppnade speceriaffären Hedins i Sunne. Hedin var ledamot av Sunne kommunfullmäktige mellan åren 1919 -1944, och som ordförande mellan åren 1920-1944. Hedin hade många andra typer av styrelseuppdrag bland annat som ledamot av Hakonbolagen, Värmlands-Dalsland köpmannaförening, Värmlands hemslöjd, Värmlands hembygdsförening och Värmlands fornminnes och museiförening. Hans engagemang för hembygden resulterade i att han bidrog till att Sunne hembygdsförening bildades. Han gav också ut ett flertal böcker, främst med anknytning till kulturhistoria. Han var också ombud och informant till Riksantikvarieämbetet från 1929. Hedin har betytt mycket för den värmländska folkloristiken. Hans hem rymde omfattande samlingar av minnen från Geijer, Fröding, Lagerlöf och värmländskt arbetsliv. Hans insatser för bevarande av det värmländska kulturarvet är ovärderligt.

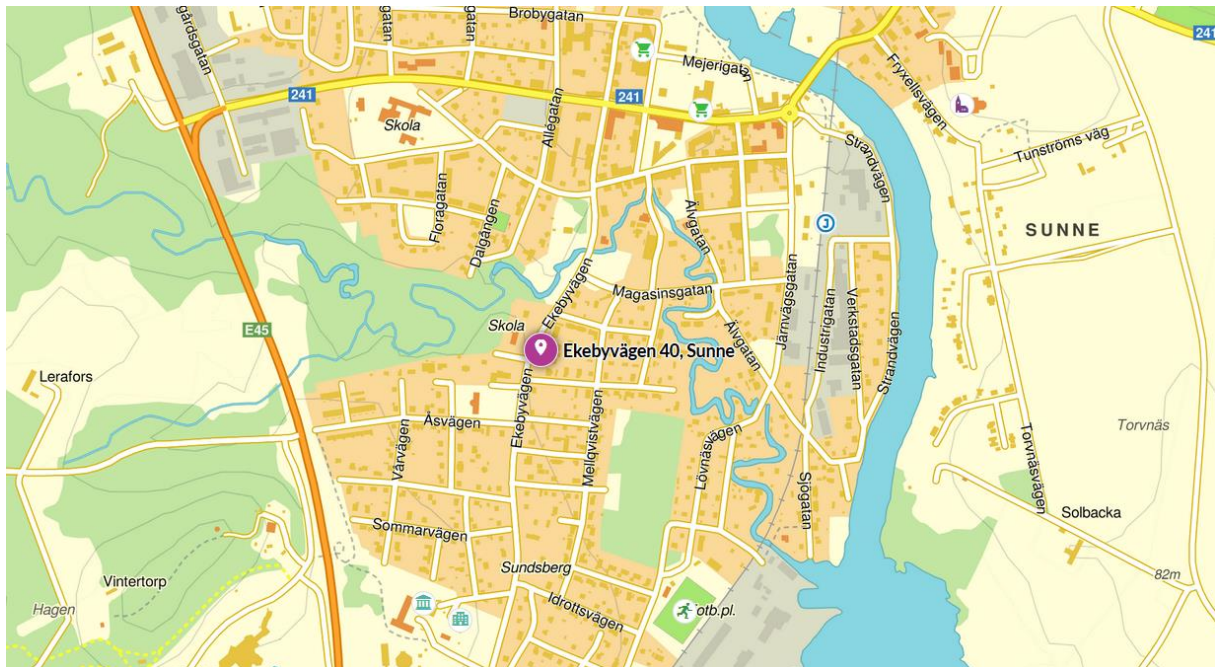

Bild 2. Karta över Sunne med en markering av fastigheten.

Byggnadsbeskrivning, historik och nuläge

Köpmangården uppförs 1925 av byggherren Nathan Hedin. Byggnaden uppförs som en affärslokal med bostadsdel på andra våningen. Byggnaden är belägen längs Ekebyvägen som länge var den södra utfarten ut ur Sunne. Byggnaden är uppförd i två och en halv våningar i en timmerkonstruktion som är putsad utvändigt (reverterad) med spritputs. I den norra delen delar av byggnaden finns en mindre källare. Mot norr har byggnaden en mindre tillbyggnad som inrymmer en köksingång. På tillbyggnaden är det en balkong med ett senare räcke av stående spjälor av trä. Taket är ett valmat mansardtak. På taket har byggnaden vindskupor mot alla väderstreck. Mot öst är det dock två. Taket är täckt med betongtakpannor, medan takkupornas tak är täckt med bandplåt. Tidigare var taket täckt med enkelkupigt taktegel (se bild 1). Även skorstenarna är inklädda med bandplåt. Mot söder finns det numer en uteplats, ingärdad mot Ekebyvägen med järnstaket på en granitsockel. På fasaden mot söder finns på andra våningen ett tredelat blyfönster. Husets fönster är tvåluftsfönster,

undantaget butiksfönstren. De flesta av fönstren är original med några få undantag. Butiksfönstrens nedre del är troligen utbytta. Detsamma gäller entrédörrarna.

Byggnaden präglas av 1920-tals klassicism där varje element i fasaden ingår som en viktig del av arkitekturen. Byggnadens fasad är strängt symmetriskt uppbyggd med pilastrar som delar upp fasaden, tympanonfält över entrén, symmetriskt placerade fönster och med två skorstenar. Samtliga element förstärker byggnadens arkitektoniska gestaltning.

Bild 3. Köpmangården, fasad mot Ekebyvägen/väst.

Bild 4. Köpmangården, fasad mot öst.

Bild 5. Köpmangården, fasad mot norr.

Bild 6. Köpmangården, fasad mot söder.

Bild 7. Trappen till trädgården på byggnadens östfasad.

Bild 8. Detalj av takkupan på det södra takfallet.

Bild 9. Bröllop 1940. Bruden heter Greta Hedin brudgummen Rune Sthål. Jämför delar av fasaden och trappen med hur dessa delar ser ut i dag (se bild 4 och 7.)

Köpmangården och omgivande fastigheter

Köpmangården är belägen längs Ekebyvägen. Den omgivande bebyggelsen består av den gamla Ekebyskolan som är belägen på andra sidan av vägen samt ett flertal mindre flerfamiljshus. Två av dessa är uppförda öster om Köpmangården på delar av den gamla trädgården som tidigare hört till fastigheten. Fastigheterna öster om Köpmangården har underordnat sig och anpassats både till storlek och i form av materialval till Köpmangården. Bebyggelsen är varierad längs Ekebyvägen, både vad gäller arkitektur men också skala och materialval. De gamla byggnaderna längs med Ekebyvägen är karaktärgivande och viktiga för miljön.

Bild 10. Anna och Nathan Hedin. Nathans 50-års kalas.

I kommunens kulturhistoriska inventering från 1980 står följande att läsa om Köpmangården "Affärs- och bostadshus, reverterat trähus i 2 våningar, gulputsad med vita lisener och snickerier, valmat tak i två takfall (säterityp), tegel, byggt 1925". Byggnaden finns även upptagen i kommunen kulturmiljöprogram från 1989 "En reverterad byggnad i två våningar, utformad av byggherren Nathan Hedin med lite nationalromantisk och lite karolinerprägel".

Bild 11 .Fönster och tympanonfält. Fasad mot väst.

Kulturhistoriska värden

Köpmangården besitter sådana kulturhistoriska värden att den omfattas av PBL 8 kapitlet § 13 (förbudet mot förvanskning). Fastigheten har genomgått få mindre reversibla förändringar när det gäller exteriören. Byggnaden kan därför skyddas i detaljplan för att förhindra att den rivs eller att de värdebärande elementen försvinner eller förvanskas. För att säkra dessa delar kan man vid en detaljplaneändring beskriva dessa och formulera skyddsbestämmelser. Det kan också regleras med varsamhetsbestämmelser för förändringar av den befintliga byggnaden och hänsynsbestämmelser för eventuell ny bebyggelse på tomten och omgivningarna.

Upplevelsevärden

Arkitektoniskt värde och konstnärligt värde

Köpmangården är uppförd i en genomförd 1920- tals klassicism. Klassicismens dekorelement som pilastrar, symmetriskt placerade fönster och tympanonfält över entréerna är viktiga detaljer. Pilastrarna är viktiga då de inte bara skapar en rytm i fasaden, de livar också upp den annars strikta arkitekturen. Arkitekturen är mycket tidstypisk och följer dåtidens arkitektoniska strömningar. Arkitekturen visar en omtanke om detaljerna och byggnadens autenticitet är ett stort värde i sig.

Miljöskapande värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde samt patina

Köpmangården utgör en viktig del av miljön längs med Ekebyvägen. Tillsammans med de andra äldre byggnaderna är de viktiga som karaktärsgivande element.

Byggnaden utgör också en viktig del av den variation som är kännetecknande och identitetsskapande för Sunne. Ekebyvägen var tidigare en viktig kommunikationsled in till Sunne söderifrån. Rörelsen som Nathan Hedin byggde upp här låg därför mycket strategiskt. Tack vare att det bedrivits affärsrörelse och i senare tid restaurang har många en anknytning till byggnaden. Byggnaden är på många sätt en förlängelse, en viktig del av den kontinuerliga utbyggnaden som har skett av Sunne. Byggnaden är även en viktig symbol för en person som har betytt mycket för Sunne men också för den tidiga kulturmiljövården i Värmland.

Dokumentvärden

Byggnadshistoriskt värde och socialhistoriskt värde

Byggnaden är i det närmsta intakt, både vad gäller material som utförande. Detta innebär att byggnaden ger en tydlig avläsbarhet vad gäller material, byggnadsteknik, materiella förutsättningar och stilideal. Det är viktigt att material och allt som är i originalt utförande respekteras och får utgöra utgångspunkten för bevaring, förvaltning och utveckling av byggnaden.

Bild 12. Skylden som tidigare hängde ovanför ingången till butiken.

Rekommendationer

Byggnaden är viktig för stadsbilden i Sunne och Ekebyvägen i synnerhet. Byggnaden som i stort sett är autentisk har undgått stora genomgripande renoveringar som hotat de värdebärande elementen. Byggnadens orördhet gör att det blir svårt att tillåta större ingrepp i byggnaden. Följande rekommendationer som bör omfattas av skydds- eller varsamhetsbestämmelser:

- Byggnadens volym, form och avtryck bör upprätthållas.
- Fönster och andra delar av fasaden som har ett originalutförande och som är viktiga för att den arkitektoniska gestaltningen bevaras.
- Tillbyggnader bör ej tillåtas.
- Fasadernas färgsättning bör upprätthållas. Vid ommålning av fönstren bör fönsterbågarna målas i en annan kulör än vitt.
- Vid omläggning av taktäckningen bör man återgå till den äldre, dvs enkupigt taktegel.
- Smidesracket med fundament och grindstolpar av granit på södra fasaden ingår som viktiga element i miljön och bör bevaras.
- Skylten "Nathan Hedin" är viktiga för den historiska kontinuiteten och bör ej förvanskas.

Källor

Kulturmiljöprogram för Sunne kommun. 1989.

Översiktsplan för Sunne kommun. Fördjupning för Sunne tätort. Planbeskrivning. 2009

J Natanael (Nathan) Hedin, <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/12733>, Svenskt biografiskt lexikon (art av Sigurd Gustavson), hämtad 2016-04-05.

<http://www.ica-historien.se/manniskorna/bemarkta-handlare/intervju-med-nathan-hedin/>

Bildarkivet i Sunne